

Postmodernin pettävät lupaukset – tytöt ja nuoret naiset huume kuvioissa

RITVA NÄTKIN

Sanna Väyrynen on tehnyt sosiaaliryöön väitöskirjan vähän tutkittusta aiheesta eli nuorten naisten suhteesta ns. huume kuvioihin. Käsitteeseen huume kuvio on niputettu ”tietynä aikana, tietyllä alueella ja tiettyjen ihmisten piirissä tapahtuneita huumeiden käytön ympärille rakentuneita toimintoja, käytäntöjä ja järjestelyjä”. Tutkimus nojautuu pääasiassa haastatteluaineistoon, jonka lisäksi tutkimuksessa käytetään ja jäsennetään laajasti aineempaa huumeiden käyttäjistä sekä nykykulttuurista yleisemminkin tehtyä kotimaista ja ulkomaista tutkimusta. Tutkimus ankkuroituu päihde-, nuoriso-, nais- ja sosiaaliryöön tutkimuksen kentille.

Mitä erityistä naisissa on? Naiset ovat vähemmistönä huumeiden käyttäjien joukossa, mutta heihin kohdistuu enemmän moraalista paniikkia, paheksuntaa ja leimaamista aiheuttaen häpeän ja syyllisyyden tunteita. Naisten huumeiden käytön ympärillä leijuu hiljaisuus, ja heidän oma äänensä on jäänyt kuulumattomaksi myös tutkimuksessa. Väyrysen tutkimuksen tavoite on rikkoa vaitioloa ja murtaa niitä yksinkertaistuksia, väärinymmärryksiä ja leimoja, joita naisten huumeiden käyttöön

liitetään. Tutkija pyrki täyttämään sukupuolen mentävää tutkimuksellista aukkoa.

Yleensä huumeidenkäyttäjät pidetään tutkimuksissa sukupuolineutraaleina addiktina tai vain nuorina tai nuorina aikuisina. Naispuoliset huumeidenkäyttäjät saavat tutkimuksissa sukupuolen yleensä vasta silloin, kun heistä tulee äitejä, joihin kohdistuu melko laaja hoidollinen ja tutkimuksellinen, tosin lääke-psykotieteellinen, mielenkiinto. Sanna Väyrynen on sen sijaan haastatellut nuoria huumeidenkäyttäjät ”tyttöinä” ja ”naisina” ja ”äiteinä” ja näkee heidät osana yhteisöä. Hänellä on ollut korvaa ja käsitteitä sukupuolispesifiselle tematiikalle. Hän on ollut haastatteluissa ja niiden tulkinnassa yhtä aikaa rohkea, sensitiivinen ja taidokas.

Haastateltuja nuoria naisia on 15, ja he kaikki ovat olleet avotai laitoskuntoutuksessa tai molemmissa. Haastateltavat jakautuvat kolmeen ryhmään: alaikäisiin tyttöihin (17-vuotiaita), täysi-ikäisiin lapsettomiin nuoriin naisiin (19–20-vuotiaita) ja äiteihin (21–27-vuotiaita). Nuorimmat naiset elävät vielä selkeästi nuoruusvaihetta, ja heillä huumeiden käytön aloittamises-

Sanna Väyrynen
Usvametsän neidot
Tutkimus nuorten
naisten elämästä huume
kuvioissa
Acta Universitatis
Laponiensis 188/2007
Sosiaaliryöön laitos,
Lapin yliopisto, 2007
225 s.

ta on kulunut vasta vähän aikaa. Vanhimmat naiset ovat äitejä, ja heillä on ollut pitkä suhde myös huumeita käyttävään mieheen. Heidän kertomuksensa ovat äitiryöön ja puolisona olon sävyttämiä. He ovat joutuneet monin tavoin vastatusten huumeiden käytöstä johtuvien ongelmien kanssa. Tosin nuorimmatkin naiset ovat olleet huume kuntuoutuksessa, jolloin heidän huumeiden käyttöön on puuttanut jokin ulkopuolinen taho, kuten lastensuojelu. Haastateltavat on tavoitettu sekä sen paikallisen hoitoyhteisöön piiristä, jossa tutkija on ollut aiemmin työssä, että lumipallomenetelmällä muidenkin hoitoyhteisöjen piiristä. Laajalla ikähaitarilla tekijä haluaa piirtää laajan kaaren nuoruudesta aikuisuuteen ja kuvata huumeiden käytön mer-

kityksiä tyttöjen ja naisten elämäntilanteissa.

Elämäntilanteita on yksi mahdollinen tapa jäsentää aineisto. Tässä sen avulla saatiin jäsenettyä pitkä pätkä huumehistoriaa ja laaja kerronta. Sen valossa näyttää, kuin kaikki informanttit kävisivät saman prosessin läpi, vaikka he ovat haastatteluissa eri-ikäisiä ja erilaisissa elämäntilanteissa eläviä. Samalla yksilöllisen ja erilaisen elämäntilanteen mahdollisuus jää osin huomaamatta ja dokumentoimatta. Ilmeisesti näin toimittaessa vältettiin mahdollisuus tunnistaa haastateltavia. Erilaisuus pääsee esiin kuitenkin siinä, ettei tutkija esitä liian yksioikoisen tai kaavamaisen selviytymistarinan mallia, jossa nuoruuden aikaisesta huumeiden käytöstä selviydytään äitiyden sävyttämään raittiiseen aikuisuuteen, vaan hän jättää tarinan lopun hieman avoimeksi. Laajasanainen kerronta sekä pitkien aineistositaattien käyttö ja peilaukset kirjallisuuteen tuovat myös analyysiin huokaisuutta.

Analyysiluvut ovat tutkimuksen parhaita ja puhuttelevinta antia. Ne jäsentyvät prosessiksi, jossa eri vaiheet seuraavat toisiaan. Huumeet antavat aluksi nuorille tytöille lupauksia muun muassa sukupuolistereotyyppien rikkomisesta ja saavat heidät kiinnittymään huumeekuvioihin. Tarjolla on lupauksia yhtäältä erottautumisesta ja seikkailusta ja toisaalta vapaudesta, kauneudesta ja nautinnosta. Sitten huumeisiin jäädään kiinni, lupaukset pettävät ja käytöstä tulee ongelma. Nuoret naiset harhailevat tällöin ”usvametsässä” ja jäävät sen vangeiksi. Irrallisuuden kuvaus on kouriintuntuvaa. Kiinnijääminen huumeekuvioihin merkitsee myös on-

gelmia, minkä jälkeen ilmenee tarve irrottautua niistä. Tarve liittyy usein raskauteen ja lapsen syntymiseen, ja sen ilmaisee usein aluksi joku muu kuin haastateltu itse. Irrottautuminen huumeekuvioista on vaikeaa ja syntyneen leimankin vuoksi.

Erityisen mieleenpainuvaksi nousee lukijalle haastateltavien ilmaisema pahan olon kuvaus. Se voi olla huumeiden käytön syy tai seuraus, mutta varteenotettava kokemus: ”(o)on miettinytkin, miksei minusta voi tulla semmosta mätää tai semmosta (...) niinku tuntuu, että haluais viiltää auki rintakehä, kun puristaa niin kauheasti” (s. 181–182). Paha olo on yksi niistä asioista, joita ei ole paljon tutkimuksessa käsitelty ja joita pystytään parhaiten lähestymään juuri sensitiivisellä tutkimusotteella. Se on niissä vähäisissä tutkimuksissa, joita nuorten naisten tai äitien huumeiden käytöstä ja huumeekuntoutuksesta on tehty, ollut tapana liittää lapsena tapahtuneeseen traumatisoitumiseen, joka tässäkin tutkimuksessa löytyy lähes jokaisen haastateltavan taustalta.

Traumatisoituminen on muodikas mutta ongelmallinen käsite. Psykotieteistä lähteneenä se liikkuu yksilön pään sisällä. Pahan olon yhteydessä voitaisiin puhua myös nuoruuden kasvukivuista ja lapsuuden traumatisoivien kokemusten tuomasta erityispiirteestä niissä. Tästäkin tutkimuksessa jää jonkin verran askarruttamaan ristiriita ja kaksijakoisuus, jotka erottavat aineistosta ja sen tulkinnasta erilleen eräänlaisen traumatarinan ja postmodernin ajallamme tyypillisen nuoruuden identiteettipolitiikan. Miten nämä kaksi liittyvät yhteen? Onko ne tapana liittää yhteen juuri tyttö-

jä ja nuoria naisia tutkittaessa? Missä määrin metaforinen ”usvametsä” on haastateltavien valintojen ja missä määrin ajautumisen seuraus ja missä määrin se on lapsuudessa tapahtuneen traumatisoitumisen johdannainen. Teksti on kuitenkin oivallinen keskustelunavaus, ja toivovielisin, että se poikisi uusia tutkimuksia aiheesta.

Pahan olon kuvauksen lisäksi analyysiluvuista jää mieleen huumeekulttuureissa vallitseva sukupuoliasetelma, joka on kovin erilainen kuin huumeiden antamat postmodernit lupaukset naisille. Huumeet lupasivat keinon olla erilainen, ei ainakaan perinteinen tyttö ja nainen. Huumeiden käytössä pätevät kuitenkin miehen fyysinen voima ja ylivalta sekä hierarkkinen sukupuoliero, mikä osoitetaan tarvittaessa väkivallalla. Tarjolla on varsin negatiivisia identiteettimäärittäjäkäsitteitä naisille: alkuvaiheen ”hyvästä jätkästä” ajaututaan ”pirihuuraksi” tai muuksi vastaavaksi. Kun raskaus yllättää, voi olla, ettei nuori nainen ole kenenkään silmissä sopiva äidiksi.

”(M)ies on pari kertaa sanonut silloin, ko se on päässäni ollut, että mä en tuu ikinä saamaan sitä lasta. Että heti kö se syntyy, niin hän vie sen pois, että kyllä hän sen saa, että ku mulla on semmonen historia, mikä mulla on” (s. 180).

Myöskään palvelujärjestelmässä ei raskaana oleva saa automaattisesti luottamusta, mutta äitinä naisen hoitoon satsataan enemmän kuin muutoin. Äitiin ja lapsen keskittyvässä, lääke- ja psykotieteistä tietonsa ammentavassa, palvelujärjestelmässä ei kuitenkaan useinkaan ymmärretä, minkälaisen kontekstin väkivaltaiset, miesten dominoimat huumeekuviot naisille ja orasta-

valle äitiydelle luovat. Raskautta pidetään mahdollisuutena muutokseen, mutta identiteetin muutos ei tapahdu automaattisesti. Siksi toivoisi, että tutkijasta luettaisiin myös ammattilaisten keskuudessa, vaikkei tutkija pyrikään kehittämään naisille sopivia interventiokeinoja tai hoitomalleja.

Kun tutkimusta arvioi teoreettiselta kannalta, kiinnittyi huomio tutkimuksen keskeiseksi käsitteeksi nostettuun ns. postmoderniuteen, joka kuvaa nuorten huumeiden käytön taustalla olevaa nykykulttuuria ja ajattelutapaa. Tutkijalla on siihen omaperäinen ote. Hänen mukanaan postmoderni, moderni ja traditionaalinen elävät kulttuurisamme yhtä aikaa rinnakkain ja

aiheuttavat jännitteitä nuorten naisten elämään erilaisina odoituksina. Hieman enemmän olisi toivonut pohdintaa muusta kuin postmodernista. Mitä sitten, kun lupaukset pettävät? Mitä rakentavia vaihtoehtoja identiteetille löytyy? Aineisto nostaa esiin useita kohtia, joissa erityisesti moderni puhetapa nousee vaihtoehdoksi postmodernin identiteettipolitiikan rinnalle sekä haastateltavien kerronnassa että tutkijan tulkinnoissa. Kun nuoret naiset ja erityisesti nuoret äidit joutuvat ”usvametsässä” identiteetin kannalta kestämättömään tilanteeseen, postmodernin lupaukset pettävät ja jopa kielellinen yhteys muuhun maailmaan ontuu, modernin ajattelun selkeys ja puhdas

muoto tarjoavat tällöin vaihtoehtoon. Esimerkiksi ns. pohjakkosketus (s. 156 ja 201) paljastaa haastateltaville sellaisen rahan, jota he eivät halua ylittää. Terveys on melko absoluuttinen arvo, jonka vaalimisen tarve aiheuttaa paineita muuttamaan elämäntapaa ja irrottautua huumeista. Haastateltavat kaipaavat takaisin valtakulttuuriin ja ns. normaalielämään, vaikka tie sinne ei ole suora tai helppo. Myös tutkijan luomat konstruktiot, esimerkiksi ”ongelman tunnistaminen” ja ”kohtaaminen” sekä ”sisäisen kasvun” ihanne perustuvat moderniin ajatteluun. Postmodernin/modernin/traditionaalisen käsitteistön olisi toivonut sitovan aineiston tulkinnaa loppuun saakka.

Huumeetonta elämää rakentamassa

VILMA HÄNNINEN

Myyttinen mielikuva huumeiden käyttäjän urasta on, että viattomalta tuntuva kokeilu johtaa vähitellen vakavaan huumeriippuvuuteen, jonka vääjäämättömänä lopputuloksena on kuolema yliannostukseen tai huumemaailman välienselvittelyihin. Ulla Knuutin väitöskirja rikkoo myyttiä narkomaanien kohtalosta kuvaamalla ihmisiä, jotka ovat onnistuneet lopettamaan vuosia jatkuneen ongelmallisen huumeiden käytön. ”Tutkimuksen aiheena on kuvata, miten entiset huumeiden ongelmakäyttäjät rakentavat uuden elämäntavan, selviytyvät ja toipuvat arkipäivän toiminta-areenoilla.”

Päihteiden käyttöön, päihdehoitoihin ja käytön lopetta-

miseen kohdistuva tutkimus on Suomessa ollut perinteisesti melko vilkasta. Usein on ollut kyse riippuvuudesta irtautumisen ehdoista ja tavoista, tyypillisesti tiettyihin hoitomuotoihin kohdistuvasta tutkimuksesta. Sen sijaan huumeiden käytön lopettaneiden elämän järjestymistä uudessa huumeettomassa elämänvaiheessa ei ole kovin paljon tutkittu enempää Suomessa kuin muuallakaan.

Suoranaista päihdetutkimusta laajemmin työ sijoittuu marginaaliryhmiä koskevan tutkimuksen kenttään, erityisesti se on sukua rikollisuuden ja asunnottomuuden tutkimukselle. Väljimmän ajatellen kyse on itse tuotetun elämänmuutoksen vakiin-

Ulla Knuuti
Matkalla marginaalista
valtavirtaan
Huumeiden käytön
lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen
Yhteiskuntapolitiikan
laitoksen tutkimuksia
1/2007
Helsingin yliopisto, 2007

nuttamisen tutkimisesta. Voi-ko ihminen kääntää elämässään kokonaan uuden sivun, aloittaa uuden elämän ja jatkaa sitä? Millaisia ovat kestävän muutoksen ehdot?

Työn keskeisiä käsitteitä ovat elämäntapa, marginaali ja toipu-